

Смаглий В. М.,

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри філології

Одеського національного морського університету

ORCID: 0000-0002-6222-7652

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ LANGUAGE В АНГЛОМОВНІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Анотація. У статті досліджено репрезентацію концепту LANGUAGE в англomовній фразеології як відображення наївної мовної картини світу, що формується у свідомості пересічного мовця на основі емпіричного досвіду та культурної традиції. Актуальність дослідження зумовлена потребою глибшого осмислення ролі фразеологізмів у збереженні національної ідентичності, формуванні мовної свідомості та передачі соціокультурного знання. У роботі здійснено семантичне й когнітивне осмислення низки фразеологізмів, зокрема *have a silver tongue*, *gift of the gab*, *hold your tongue*, *foul language*, *language barrier*, *watch your language*, *the pen is mightier than the sword*, які демонструють, що мова в англomовній культурі сприймається не лише як інструмент комунікації, а й як форма соціальної поведінки, прояв інтелекту, засіб переконання, символ етичних норм і показник культурного рівня особистості. Розглянуто ознаки концепту LANGUAGE як природного дару, інструменту впливу, морально маркованого явища, каналу міжособистісного і міжкультурного діалогу, а також як багаторівневої семіотичної системи, здатної включати в себе невербальні коди (жести, міміку, інтонації тощо). Фразеологізми, як вияв наївного знання про мову, зберігають у собі культурно зумовлені образи, метафори, стереотипи та оцінки, що не завжди співвідносяться з науковим уявленням про мовлення, але глибоко вкорінені в комунікативну практику. Це підтверджує напрям дуального мовознавства, у межах якого досліджуються відмінності між наївним і науковим сприйняттям мовних феноменів. У роботі доведено, що фразеологічна репрезентація концепту LANGUAGE є ключовим джерелом для розуміння того, як мова інтерпретується і функціонує в межах конкретної культури. Результати дослідження мають практичне значення для лексикографії, міжкультурної комунікації, викладання англійської мови як іноземної, а також для розвитку когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології. Подальші перспективи роботи пов'язано з порівняльним аналізом концепту LANGUAGE в інших мовах та культурних контекстах.

Ключові слова: дуальне мовознавство, концепт, концептуальний аналіз, фразеологізм, language.

Фразеологія відображає національну своєрідність, історичний досвід та ментальність народу, тому актуальність її дослідження зумовлена не лише теоретичним інтересом до структури й функціонування фразеологічних одиниць, а й практичними потребами сучасного мовознавства, перекладознавства, викладання мови та культурної комунікації. У сучасному світі, де глобалізаційні процеси часто загрожують знеособленням культур, фразеологізми виступають своєрідним «генетичним кодом» мови. Вони зберігають у собі народну мудрість,

гумор, образність, традиції. Дослідження фразеології сприяє глибшому розумінню національного світогляду, що є особливо важливим у процесі формування мовної ідентичності, патріотизму та міжкультурного діалогу. Крім того, фразеологізми часто викликають труднощі в засвоєнні як у носіїв мови, так і в іноземців, що зумовлює необхідність їх докладного аналізу, укладання словників, створення навчальних матеріалів, а також дослідження в контексті зіставного мовознавства [1].

Дослідження того, як концепти виражаються за допомогою мови, є важливим напрямом у сучасній лінгвістиці, зокрема в когнітивній. Аналіз процесів вербалізації допомагає краще зрозуміти, яким чином люди осмислюють реальність і передають свої уявлення, ідеї та поняття мовними засобами. Таке вивчення розкриває взаємозв'язок між мовними формами та мисленнєвими процесами, що має велике значення для практики, зокрема в психології мовлення, логопедії, освітній сфері тощо. Результати подібних досліджень сприяють вдосконаленню методик викладання мов, розробці нових способів мовного аналізу й поглибленню розуміння культурних особливостей комунікації. Як слушно зауважує Г. Приходько: «Слова, за допомогою яких передається інформація про навколишню реальність, відображають не сам предмет, а його бачення, що сформоване у свідомості носія мови на основі наявних уявлень і понять про цей предмет чи явище» [2, с. 50].

Багато сучасних лінгвістичних і міждисциплінарних досліджень, присвячених історії становлення й еволюції мовлення, сходяться на думці про подвійний – біокультурний – характер людської мови. Ця позиція дедалі активніше утверджується в науковому дискурсі, адже пояснює унікальність мовної здатності людини не як виключно когнітивного чи соціального явища, а як результату тривалого коеволюційного процесу, в якому взаємодіяли біологічні механізми та культурні чинники. У цьому ключі мову розглядають як складну форму адаптації, в якій поєднується спадкова основа з історично й соціально обумовленими моделями мовленнєвої поведінки.

Цілком промовистим є визначення, запропоноване Ніколасом Евансом та Стівеном Левінсоном, згідно з яким мова є «біокультурним гібридом, результатом культурної коеволюції протягом останніх 400 000 років» [3, с. 431]. Наведене формулювання акцентує на тому, що мова як здатність виникла на перетині змін у мозковій організації, артикуляційному апараті та когнітивних процесах, які у свою чергу були стимульовані й підкріплені розвитком комунікативної поведінки в соціумі. На думку авторів, мовлення стало не просто реакцією на зовнішні умови існування, а засобом конструювання самої реальності в межах конкретної культури.

Значний внесок у вивчення біологічних аспектів мови зробив американський нейролінгвіст і психолінгвіст Ерік Леннеберг, який у своїй класичній праці про біологічні основи мовлення наголошував на визначальній ролі анатомічних змін у становленні мовної здатності. Зокрема, він підкреслював, що процес опущення гортані та формування вигнутого дихального тракту відкриває принципово нові можливості для артикулювання звуків, хоча й водночас підвищує ризики для дихання та ковтання, що засвідчує глибоку еволюційну «інвестицію» в мовлення як життєво важливу функцію [4, с. 87].

Однак анатомічні зміни самі по собі не були б ефективними без супровідних змін у сенсорній і нейронній організації. Як підкреслюють Еванс і Левінсон, паралельно з розвитком артикуляційних структур відбувалася еволюція слухової системи – вона дедалі краще пристосовувалася до сприйняття дрібних акустичних відмінностей, що є ключовими у фонологічних системах природних мов. Водночас активізувалися й ускладнювалися відповідні нейронні шляхи, які забезпечують обробку мовних сигналів і дозволяють пов'язувати звукові структури з концептуальними схемами [3, с. 434].

Отже, людська мова постає як результат довготривалого, багаторівневого процесу коеволюції, в якому поєднані біологічні передумови (анатомія, нейрофізіологія, сенсорні можливості) та культурна динаміка (накопичення знань, символізація, соціальні практики спілкування). Такий підхід дозволяє краще зрозуміти не лише походження мовлення, а й його складну сучасну природу як когнітивного, соціального й культурного феномену.

У межах нового наукового напрямку, що отримав назву дуальне мовознавство, було здійснено дослідження, представлене в цій статті. Цей підхід передбачає вивчення як наукових, так і наївних уявлень про мову, зокрема в межах англійської лексикографічної традиції [5; 6]. Варто зауважити, що термін «мовознавство» в даному випадку слід розуміти не як академічну лінгвістику, а як знання про мову – її сприйняття, інтерпретацію та осмислення. Подвійність такого знання підтверджується аналізом лексикографічних джерел: сприйняття мови звичайними мовцями істотно відрізняється від наукових уявлень лінгвістів. У наївній мовній картині світу мовні одиниці трактуються як чітко окреслені смислові сутності, які часто відображають культурні, моральні та історичні уявлення. Історичний досвід етносу також знаходить відображення в таких сприйняттях. Уперше в рамках дуального мовознавства була сформульована гіпотеза про принципову відмінність між наївним і науковим розумінням мовних явищ – мови, слова, мовлення. Саме ця відмінність лежить в основі концепції дуального мовознавства, що постулює існування двох різних типів знання про мову: наївного та наукового.

Метою статті є виявлення та аналіз фразеологічних одиниць англійської мови, які репрезентують концепт language, з метою встановлення основних концептуальних ознак, притаманних мовній картині світу англomовного етносу. Особлива увага приділяється вивченню того, як мова як когнітивний і культурний феномен відображається у стійких мовних виразах, а також яким чином ці фразеологізми репрезентують оцінні, етичні, соціальні та функціональні аспекти мовлення.

Фразеологія є невід'ємною частиною наївної картини світу, оскільки саме у фразеологічних одиницях фіксується колектив-

ний досвід, життєва мудрість і сприйняття реальності, властиві звичайним мовцям, а не науковцям чи фахівцям. У фразеологізмах мова «говорить» не від імені теорії, а від імені народу – з його уявленнями, віруваннями, культурними нормами, оцінками та метафорами, що виникали в побуті й передавалися з покоління в покоління.

Наївна картина світу – це система знань і уявлень про світ, сформована в повсякденній свідомості людей на основі емпіричного досвіду. Фразеологізми відображають цю систему у своїй образності, емоційності, оцінності. Наприклад, вислів «spill the beans» (викрити таємницю) не має буквального значення, однак у наївному уявленні він ґрунтується на метафоричному уявленні про знання або інформацію як щось крихке й приховане, що легко «висипати». Такі уявлення є типовими для побутового мислення і рідко трапляються в науковому дискурсі.

У межах аналізу репрезентації концепту LANGUAGE в англomовній фразеології доцільно звернути увагу на ширший пласт мовних одиниць, які не лише ілюструють різні аспекти мовлення, а й виявляють глибинні концептуальні ознаки цього явища в англomовній картині світу.

Фразеологізми на кшталт «have a silver tongue» чи «gift of the gab» репрезентують концепт мови як дару або природної здібності до переконливого, привабливого мовлення. У таких виразах виявляється концептуальна ознака таланту і впливовості, де мовлення не просто описується як інструмент, а як харизматичний дар, що дозволяє досягати соціального успіху.

Фразеологізм «hold your tongue» (мовчи, стримайся від висловлювань) акцентує увагу на контрольованості мови – здатності її регулювати, стримувати, пригнічувати. Це відображає концептуальну рису мови як поведінкового маркера, що має соціальні наслідки. Подібно, «bite your tongue» фокусується на внутрішньому конфлікті між думкою і словами, підкреслюючи етичний аспект мовлення – не все, що думається, слід озвучувати.

Вирази «watch your language», «foul language», «bad-mouthing someone» уособлюють концепт мови як морально маркованого явища, що може бути «правильним» або «неприпустимим», «чистим» чи «брудним». Тут виявляється оцінна ознака, де мова розглядається як форма соціальної норми, що вимагає відповідного контролю й регламентування.

Фразеологізми «language barrier», «talk at cross purposes», «get the wrong end of the stick» демонструють іншу грань концепту – мову як інструмент комунікації, здатний як забезпечити порозуміння, так і викликати непорозуміння. У цих виразах актуалізується ознака вразливості комунікації, де мова – це не абсолютний засіб передачі інформації, а складна, багаторівнева система, яка потребує точності, контексту й спільного коду.

Також фразеологізми типу «language of love», «body language», «colorful language» розширюють межі вербальної комунікації, вказуючи на мультиформність мовних засобів. Мова в такому розумінні – не лише слова, а й міміка, жести, інтонації, символіка. Виокремлена концептуальна ознака дозволяє говорити про language як мультимодальне явище.

Варто зазначити, що англійська фразеологія демонструє також концептуалізацію мовлення як простору влади. Наприклад, у вислові «the pen is mightier than the sword» мова постає потужнішою за силу чи зброю, отже – як інструмент впливу, формування ідеологій, влади над думками.

У результаті аналізу можна виокремити такі концептуальні ознаки мовлення в англійській фразеології: *мова як природний дар, як моральна категорія, як засіб впливу, як інструмент комунікації та її бар'єрів, як багатовимірна система, як простір етики й самоконтролю*. Усі ці аспекти свідчать про складну й багатовимірну природу концепту LANGUAGE в англійській картині світу, де мова розглядається не лише як функціональний інструмент, а як цінність, дія, етика і культурний маркер.

Роль концепту LANGUAGE у картині світу англійського соціуму є надзвичайно багатогранною, адже мова в цьому культурному просторі розглядається не лише як засіб комунікації, а як символ інтелекту, інструмент впливу, соціальний маркер, а також етична категорія. Через численні мовні практики, фразеологічні вирази, культурні метафори та мовні кліше англійська картина світу формує специфічне сприйняття мови як потужного ресурсу, що визначає не лише міжособистісні стосунки, а й соціальні структури загалом.

У західній, зокрема англо-американській традиції, мова часто пов'язується з поняттями свободи, демократії, самовираження. Це відображено у відомих фразах на кшталт «freedom of speech», «voice your opinion», де мова репрезентується як прояв індивідуальності та громадянської активності. Водночас у фразеологізмах типу «the pen is mightier than the sword» виявляється глибока віра у силу слова як інструменту впливу, що переважає фізичну силу. Таким чином, концепт LANGUAGE тут пов'язаний із владою, здатністю формувати думки, переконання, впливати на суспільство.

У побутовій англійській картині світу мова також часто постає як показник виховання, культурного рівня та соціального статусу. Це фіксується в ідіомах «watch your language», «speak properly», де мовлення пов'язується з нормами поведінки. Людина, яка вживає «foul language» або «talks nonsense», оцінюється негативно, що свідчить про оцінку та регулятивну функцію мови в англійському соціумі. Отже, LANGUAGE у цій картині світу – ще й індикатор моральності, етики та відповідності соціальним очікуванням.

Цікаво, що англійська культура активно визнає важливість невербальних форм мови – таких як «body language», «language of love», «language of music», що розширює межі концепту й свідчить про його семіотичну гнучкість. Тут мова розглядається як універсальний спосіб передачі значень, що виходить за межі слів – вона може бути візуальною, емоційною, художньою.

Крім того, концепт LANGUAGE у цій культурі має ще одну важливу рису – він тісно пов'язаний із ідеєю знання та компетентності. Людину, яка володіє «the gift of the gab», або має «a way with words», сприймають як розумну, здатну до переконання, соціально адаптовану. Тобто мова стає формою капіталу – когнітивного, соціального, риторичного. У світоглядній системі англійського соціуму концепт LANGUAGE виконує ключову роль як показник індивідуального й колективного інтелектуального розвитку, засіб соціального впливу, морально-оцінна категорія та універсальний інструмент вираження і взаєморозуміння. Таке багатовимірне бачення формує стійке уявлення про мову не лише як технічну систему знаків, а як живий, культурно та ідеологічно забарвлений феномен.

Отримані результати засвідчують, що фразеологія є важливим інструментом репрезентації наївної картини світу,

оскільки саме у фразеологічних одиницях зафіксовано не лише мовні, а й культурні, етичні, історичні й соціальні уявлення, притаманні носіям мови. Фразеологізми англійської мови, що вербалізують концепт LANGUAGE, відображають багатовимірність цього феномену в англійській картині світу. Зібраний матеріал демонструє, що концепт мови охоплює такі ключові семантичні площини, як мова як дар або вроджений талант, мова як морально оцінюване явище, як засіб впливу, як індикатор культурної належності, як багатофункціональний канал комунікації та як когнітивний і соціальний капітал.

Фразеологізми «hold your tongue», «watch your language», «have a silver tongue», «language barrier», «the pen is mightier than the sword» та інші демонструють не лише багатство мовного ресурсу, а й глибину вкоріненості мови в системі цінностей, норм та уявлень англійського соціуму. Зокрема, вони підтверджують, що мова в цьому культурному просторі є не лише інструментом комунікації, а й носієм ідентичності, соціального статусу, способу мислення і навіть влади.

Таким чином, дослідження фразеологічної репрезентації концепту LANGUAGE дозволяє не лише виявити характерні ознаки англійської лінгвокультурної картини світу, а й поглибити розуміння того, як мова як явище осмислюється в повсякденному та культурному досвіді. Результати дослідження мають практичне значення для лексикографії, міжкультурної комунікації, викладання англійської мови як іноземної, а також для розвитку когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології. Перспективним напрямом подальших досліджень є розширення порівняльного аналізу цього концепту в інших мовах, зокрема в українській, а також вивчення динаміки змін у фразеології під впливом глобалізаційних процесів.

Література:

1. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
2. Приходько Г. І. Категорія оцінки в контексті зміни лінгвістичних парадигм: монографія. Запоріжжя: Кругозір, 2016. 200 с.
3. Lenneberg E. H. Biological Foundations of Language. Cambridge: Wiley, 1967. 315 p.
4. Evans N., Levinson S. The Myth of language universals: Language diversity and its importance for cognitive science. *Behavioral and Brain Sciences*. 2009. № 32. P. 429–492. DOI: 10.1017/s0140525x0999094x
5. Смаглий В. М. Аналіз вербалізованого концепту Word/Language/Speech крізь призму тематичних груп сектора комунікації. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. Сер.: Філологія. Соціальні комунікації. 2019. Т. 30 (69), № 1, ч. 1. С. 88–92.
6. Смаглий В. М. Близня периферія концепту Language. *East European Science Journal. Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*. 2020. Vol. 5 10 (62). P. 69–74.
7. Dictionary of idioms. URL: <https://www.theidioms.com/> (дата звернення: 10.04.2025).

Smaglyi V. Representation of the concept LANGUAGE in English phraseology

Summary. The article explores the representation of the concept LANGUAGE in English phraseology as a reflection of the naïve linguistic worldview formed in the consciousness of the average speaker through empirical experience and cultural tradition. The relevance of the study

lies in the need for a deeper understanding of the role which phraseological units play in preserving national identity, shaping linguistic consciousness, and transmitting sociocultural knowledge. The paper provides a semantic and cognitive interpretation of a range of phraseological expressions, including *have a silver tongue*, *gift of the gab*, *hold your tongue*, *foul language*, *language barrier*, *watch your language*, *the pen is mightier than the sword*, which show that language in English-speaking culture is perceived not only as a tool of communication but also as a form of social behavior, a manifestation of intellect, a means of persuasion, a symbol of ethical norms, and an indicator of a person's cultural level. The concept LANGUAGE is examined in terms of its features as a natural gift, an instrument of influence, a morally marked phenomenon, a channel of interpersonal and intercultural dialogue, and a multi-level semiotic system capable of including nonverbal codes (gestures, facial expressions, intonation, etc.). Phraseological units, as manifestations of naïve knowledge

about language, preserve culturally conditioned images, metaphors, stereotypes, and evaluations that do not always correspond to scientific views on speech but are deeply rooted in communicative practice. This supports the approach of dual linguistics, which investigates the distinction between naïve and scientific perceptions of linguistic phenomena. The study argues that the phraseological representation of LANGUAGE serves as a key source for understanding how language is interpreted and functions within a specific culture. The findings of the study are of practical value for lexicography, intercultural communication, teaching English as a foreign language, as well as for the further development of cognitive linguistics and linguoculturology. Future research directions include comparative analysis of the concept LANGUAGE across different languages and cultural contexts.

Key words: dual linguistics, concept, conceptual analysis, phraseology, language.